

Mödet den 28de Mai.

Herr Inspecteur *Worsaae* forelagde følgende antiqvariske Jagttagelser fra en Reise i Normandiet og Bretagne:

Siden min sidste Meddelelse til Selskabet fra Rouen, har jeg ved Selskabets fornyede Understøttelse været istand til at bereise de i antiqvarisk Henseende mærkeligste Egne af Normandiet og Bretagne, saavel som adskillige Egne ved Loirens Munding og Flodbredder, og endelig har jeg opholdt mig nogen Tid i England. Ved Loiren havde jeg haabet at træffe Spor af de gamle normanniske Bosættelser, men det synes ikke, at disse Bosættelser have været længe nok til at efterlade sig Minder. End ikke det af mig tidligere berørte Stedsnavn *Pain-boeuf* (jfr. ovenfor S. 157) tør jeg nu vove at ansee for nordisk. Derimod alle vegne i Normandiet saavel som under mit Ophold i England fandt jeg yderligere Bestyrkelse paa Rigtigheden af den Anskuelse, at de nordiske Erobringer i Normandiet og England have efterladt sig mange flere betydningsfulde Spor, end man tidligere har været tilbøielig til at antage.

Jeg skal dog ikke denne Gang dvæle nærmere herved, da jeg alt i min sidste Meddelelse (ovfr. S. 150—157) har givet en kort Udsigt over Hovedresultaterne, og da jeg desuden agter at samle alle mine derhen hørende Undersøgelser i en egen, større Afhandling. Hvad jeg her fornemmelig vil tillade mig kortelig at udvikle, er Forholdet mellem de ældste Mindesmærker i Frankrige (især i Normandiet og Bretagne) og de tilsvarende Oldtidslevninger i vort Norden. Dette turde muligen frembyde nogen Interesse, eftersom man i Frankrige selv hidtil egentlig ikke har sysselsat sig med en omfattende sammenlignende Undersøgelse af de derværende nationale Mindesmærker, uden forsaavidt disse hidrøre fra Romernes Tid. Nylig har man vel ogsaa begyndt i nogle Provindser at udsondre Gravene og Oldsagerne fra Jernalderen, fra den merovingiske eller fran-

kiske Tid, men alle ældre Oldtidslevninger, hvis Oprindelse er omtvistet, kaldes endnu med et beqvemt fælles Navn: „Monuments celtiques”, „monuments druidiques” &c. Sædvanlig tillægger man dem ogsaa, ligesom forhen hos os i den nationale Archæologies første Barndom, næsten udelukkende en religiøs Oprindelse, for hvilket man imidlertid ikke er istand til at anføre et eneste videnskabeligt Beviis.

De Mindesmærker, der tidligere, ifølge denne religiøse Betragtning, navnlig ere udgivne for Offeraltere fra den keltiske Gudsyrkelses Tid, og som snart kaldes „dolmen”, snart „cromlechs” eller med et almindeligt Navn „autels druidiques” &c., bestaae af store Steenkamre, byggede af svære flade Stene med vældige Overliggerere. De have gjerne lange Indgange, satte af lignende flade Stene med Overliggerere, og ere derhos stundom omgivne af Steenkredse. Naar de ere i aldeles urørt Tilstand, findes de i Reglen opreiste enten i Midten af en lav Jordforhöining, saaledes, at Dækstenene ligge frit i Dagen, eller ogsaa ere de heelt skjulte inden i store Jordhöie. Ved Bygningen af disse Steenkamre, saavel i som udenfor Jordhöiene, er det altid iagttaget, at baade Sidestenene, som bære Overliggererne, og Overliggererne selv vende den fladeste Side indad, hvilket aabenbart strax maa gjöre det meget tvivlsomt, om ogsaa virkelig disse Mindesmærker skulle have været Offeraltre, da man i saa Fald maatte forudsætte, at idetmindste Overliggereren vendte den fladeste Side opad, for at man paa den kunde foretage Offeringen. Hertil kommer endnu, at disse formodede Altre have en ganske særegen Udbredelse i Frankrige. De findes nemlig isærdeleshed ved Kysterne og i Nærheden af de større Floder, ja i enkelte Egne i saa betydeligt Antal, at man f. Ex. i Sognet Lochmariaker ved Carnac i Bretagne fortalte mig om en Snees Stykker i dette ene Sogn, medens man igjen i store Strækninger af det indre, især det østlige Frankrige, forgjæves vil søge at finde endog kun eet eneste af disse saakaldte „Offeraltre”.

Efter denne Beskrivelse vil det formeentlig alt være klart for enhver opmærksom Iagttager, at de franske „dolmen“, „cromlechs“, „autels druidiques“ &c. ere med Hensyn til den ydre Form aldeles af selvsamme Art, som de britiske „Cromlechs“, de tyske „Hünengräber“ og de nordiske Steendysser og Jættestuer. Til de franske „dolmens“ Forekomst, fortrinsviis ved Kysterne og Floderne, og i visse Egne i større Klynger, frembyde ligeledes England, Nord-Tydskland og Norden fuldstændige Analogier. Jeg skal navnlig her minde om den Kjendsgjerning, at mange Sogne paa Danmarks Kyster kunne opvise fra tyve endog til hundrede Steendysser og Jættestuer i Mod sætning til mangfoldige andre Sogne i det Indre af Landet, som næsten ikke kunne opvise et eneste af disse Mindesmærker. Overhovedet gives der i det lille Danmark, tiltrods for de betydelige, gennem Tidernes Løb foregaaede Ödelæggelser af Oldtidsminder, endnu flere tusinde Steendysser og Jættestuer, hvilket tilvisse ikke er gunstigt for den Anskuelse, at de ovenikjøbet især til Kyst- og Flodegnene indskrænkede Steendysser skulde have været „Altre“; thi Offeraltrenes Antal maa dog altid antages at have været ulige ringere. Denne Bemærkning vil med fuld Föie kunne anvendes paa de tilsvarende franske „dolmen“ eller „cromlechs“, saameget mere som disse Fortidsminder ikke alene have *en ydre*, men ogsaa en i höieste Grad paafaldende *indre* Lighed med vore nordiske og de övrige europæiske Steendysser og Jættestuer.

I det ovennævnte Sogn Lochmariaker i Bretagne, der er saa riigt paa „dolmen“, fortalte man mig allevegne, at der ved Gravninger i Steenkamrene kun var fundet Beenstumper, Steenöxer samt Knive og Pilespidser af Flint. Ligeledes i Egnen af Landsbyen Carnac tæt ved Plouharnel saa jeg en lav Höi, hvori var opdaget tre Steenstuer med hver sin Indgang. *Foran* Indgangene havde Værten i det nærliggende Gjæstgiveri fundet en upaatvivlelig i senere Tid nedsat Leerpotte, som indeholdt to ganske raat forarbejdede Guldringe, men inde i Gravkamrene

selv havde han ikke truffet andet, end nogle Beenstumper, Potteskaar og et Par Steenöxer. Museet i Vannes i Departementet Morbihan gjemmer flere Steenöxer fra „dolmen“, og ved Loirens Munding og Flodbredder ligge en heel Mængde „dolmen“, hvori lignende Steenöxer Tid efter anden ere opgravede. Af störst Interesse i denne Henseende var mig Museet i Saumur, da jeg her var saa heldig at træffe Architekten Mr. Joly Leterme, som selv havde udgravet flere „dolmen“, og som viste mig de Fund, han ved disse Udgravninger havde gjort.

I en „dolmen“ eller Steendysse ved Bois Brard tæt ved Saumur havde han saaledes truffet i Steenkamret en heel Deel Menneske-Skeletter og Dyrebeen, samt Potteskaar, en Mængde store som Knive tildannede Flintflækker, elleve Pilespidser af Flint, to tilspidsede Beenstykker, og nogle paa samme Maade skjærpede Vildsvinetænder, der havde været brugte til Redskaber. (Jfr. l'Institut, Chronique scientifique. 24 Febr. 1839.)

I Levningerne af en anden „dolmen“ ved Rabion, Commune de Luniere, Canton de Noyant, havde han opdaget en Steenöxe. I en Dolmen ved Roux nær Saumur fandt Mr. Rousseau i Aaret 1806 ogsaa to Menneskeskeletter, og ved dem en 9 Tommer lang Flintkniv, dannet af en stor Flække, og nogen Tid efter stødte han i en anden Dolmen paa en Deel Steenöxer, som han tilligemed Flintkniven skjænkede til Museet i Saumur. Saavel Mr. Leterme, som andre Antiquarer i Saumur forsikkrede mig desuden, at man bestandig havde gjort lignende Fund i de mange Dolmen ved Saumur, men at man ingensinde havde fundet Metalsager i disse Steengrave.

Hos Mr. Hercule Robert i Paris saa jeg et Par Flintknive ($4\frac{1}{2}$ —5 T. lange) eller store tilhuggede Flintflækker, som paa den ene Side ere ganske flade, og paa den anden tilhuggede med en Ryg i Midten. Disse havde Mr. Robert selv fundet med flere lignende ved en stor Mængde ubrændte Menneskebeen under en stor Dolmen: „Pierre à la Marte“ kaldet, i Communen Ceaulmont, canton d'Éguzon (Dept. Indre). I Museet i Caen i Nor-

mandiet viste man mig en Steenöxe, som med Potteskaar og Skeletter var fundet i en Høi ved Fontenay, der indeholdt flere Steenkamre (Jfr. Mem. des Antiquaires de Norm. 1831—1833 pag. 275 ff.)

Det vil ikke være vanskeligt at bestyrke Paalideligheden af disse lagttagelser ved fra flere trykte Skrifter at anføre Beretninger om Udgravninger af andre Dolmen i Frankrige. I Dept. Vienne ved Andillé fandt man i en Dolmen to Stykker af en Flintkniv og nogle Stykker Hjortehorn (Mem. des Antiqu. de Norm. 1829—1830 p. 342). Ved Borgun undersøgte man en Dolmen, som bestod af et Steenkammer, dannet af ni Stene med en uhyre Overligger, hvortil førte en steensat og steendækt Indgang. I Kamret laae en Deel Skeletter af Mennesker, og ved dem Benene af en Hund, nogle Bjørnetænder, adskillige Leerkar, to Steenøxer og to Steenknive med flere andre Steenredskaber, samt tvende Halsbaand, deels af Muslingskaller, deels af brændt Jord. („Das Ausland“ Mai 1840 pag. 579). Et Par lignende Fund ere beskrevne af Cambry („Monuments celtiques ou recherches sur le culte des pierres“. Paris 1805. 8vo. p. 213—214 og 296), og ifølge Fauvry de St. Vincent („Antiquariske Annaler“ II. Kbhvn. 1815 pag. 219) har man i Nærheden af Marseille i store Steenkamre opgravet Skeletter og Pile af Flint. Men ulige større og mærkeligere var dog det Fund, som for en Deel Aar siden blev gjort i Parken ved Slottet Meudon nær Paris, og hvorom der blev givet en udførlig Beretning i eet af det franske Instituts Möder (jfr. Comptes rendus de séances de l'Academie des Sciences, tome XXI, séance du 15 septembre 1845). Man stødte nemlig paa Levningerne af en anseelig Dolmen eller Steendysse, som oprindeligt havde bestaaet af sex til otte Bærestene og tre til fire Overligger, og som kjendelig maatte have haft en Længde af mellem 33 og 36 Fod, en Brede af 15 til 18 Fod og en Høide af omtrent 4½ til 5 Fod. I dette Steenkammer optoges en saadan Mængde Menneskebeen, at man anslog de der begravede Mænds og

Qvinders Antal til henved to hundrede (?). Blandt Menneskebenene laae en stor Deel Been af Dyr, saasom af Oxen, Hjorten, Vildsvinet, Svinet, Hunden, Ræven, flere Fuglearter, samt adskillige Landmuslinger. Tillige fandt man et halvt Dusin Steenöxer, nogle Flintpile, endeel Knive, tildannede af store Flintflækker, forskjellige Redskaber af tilskjærpede og tilspidsede Dyrebeen, gjennemborede Hundetænder, en Slags Armbaand af Steen, mangfoldige Potteskaar, Stykker af brændt Leer, Stumper af en Art Teglstien, og endelig et Par ganske smaa Stykker Bronze eller Messing, som dog vistnok tilfældig vare nedfaldne i den gamle Begravelse.

Man vil nemlig forresten have bemærket ved alle disse Fund i Frankrige, at de bestaae af de simpleste og raaeste Redskaber af Steen og Been, der have den meest iöinefaldende, uimodsigelige Overeensstemmelse med alle vilde Folkeslags oprindelige Redskaber. Man vil fremdeles have bemærket, at de franske Dolmen, naar de indeholde Menneskebeen, altid indeholde dem i ubrændt Tilstand, hvortil endnu maa föies den iagttagelse, som man har gjort baade ved Saumur, Meudon og paa flere Steder i Frankrige, at Ligene fra først af have været begravede i *siddende* Stilling. Af den brittiske archæologiske Associations Journaler (Vol. I. 27 og Vol. I. (2. Ed.) p. 222—232) er det bekjendt nok, at Guernesey's fortjente Oldforsker Mr. Lukis har undersøgt et stort Antal „Dolmen” eller „Cromlechs” paa de til Normandiet forhen hörende Canalöer, og at han allevegne har fundet i Steenkamrene Potteskaar samt Redskaber af Steen og Been, og i de allerfleste tillige Menneskeskeletter, som havde været begravede *siddende* i Steenkamrene.

Ligesom man i Irland, England, Holland og Nordtydskland i de der saakaldte „cromlechs”, „Hunebedden” og „Hünengräber” oftere har fundet Steenöxer, Steenpile og andre Redskaber af Steen og Been samt Potteskaar, og flere Gange, f. Ex. i en Cromlech i Phönixparken ved Dublin, tillige Menneskebeen (jfr. Wilde: „Morgenblatt” Juni 1841 p. 206; Westendorp:

Verhandel. over de Hunebedden p. 81—90; Lisch: Andeutungen über die altgerm. und slavischen Grabalterth. Meklenburgs p. 24—25), saaledes have ogsaa Udgravninger af vore skandinaviske Steendysser og Jættestuer frembudt Resultater, som i endnu højere Grad stemme med det i de franske Dolmen vundne antiqvariske Udbytte. Jeg behøver dog ikke her at gjentage, hvor ofte man i Steendysserne og Jættestuerne saavel i hele Danmark, som i den sydlige Deel af det nuværende Sverige har truffet og endnu hvert Aar træffer Menneskeskeletter til- ligemed Dyrebeen (ligesom i Frankrige af Hjorte, Vildsviin, Hunde &c.), allehaande Redskaber af Steen og Been, gjennem- borede Hundetænder, raat forarbejdede Leerkar &c., men Intet af Metal; det er ogsaa godtgjort ved mangfoldige Erfaringer, at Ligene i vore Steendysser og Jættestuer meget hyppig, ja man tør nok sige, som oftest have været begravede i Steen- kamrene i *siddende* Stilling, netop som Tilfældet er paa Canal- øerne og flere Steder i Frankrige. I det store Steenkammer paa Axvalla Hede i Vestergötland traf man, som bekjendt, end- ogsaa smaae, steensatte, fiirkantede Rum til hvert især af de saaledes sammenbøiede Liig.

Disse Overeensstemmelser mellem Steenkamrene i saa mange og saa langt fra hverandre liggende Lande ere altfor store og altfor slaaende til at de kunne være tilfældige. Efter de jævnlige Fund af Menneskeskeletter i den ovenfor beskrevne Art af Steenmindesmærker, kan det ikke længere med Grund betvivles, at de simpelthen ere *Grave* — Noget, hvorpaa ogsaa deres Bygning saa bestemt hentyder, idet de fladeste og omhyggeligst tildannede Sider baade af Sidestenene og Overliggerne altid vende indad, for at danne et saa smukt Gravkammer som muligt. Seer man endvidere hen til, at de altid indeholde de simpleste og raaeste Redskaber af Flint og andre Steenarter saavel som af tilskjærpede og tilspidsede Dyrebeen, men saagodtsom aldeles Intet af Metal, vil man heller ikke let længere kunne være i Tvivl om, at de maae hidrøre fra Landenes første Bebyggelse,

fra en Tid, da Folkene i Europa stode paa samme lave Culturtrin, som flere nulevende vilde Folkestammer, der enten slet ikke eller kun høist ufuldkommen kjende Metallernes Brug, og som til deres Jagt og Fiskeri anvende Redskaber af Steen, Træ og Dyrebeen. En mærkelig Bestyrkelse paa, at Steenmindesmærkerne virkelig maae være opførte af en saadan vild eller halvild Urstamme i Europa, afgiver deres Beliggenhed i Europas Kystlande (Sydsverige, Danmark, Nordtydskland, Holland, England, Irland, Frankrige, Portugal, Spanien, Corsica, Krim &c.), og selv der meest ved Havet og de større Flodbredder, hvorimod de aldeles mangle i det yderste, bjergfulde Norden, og i hele det midterste Europa. Det er klart, at det er een eller flere beslægtede Urstammer, som, af Mangel paa Metal og overhovedet paa Cultur, hverken have villet trænge frem til det høie Norden eller til det indre, skovdækkede, sumpige Europa, men som have holdt sig til aabne og mere tilgængelige Kystlande, hvor de med deres simple Redskaber af Steen og Been kunde jage Dyrene i Skovene og fiske i Floderne og Havet.

I een Henseende endnu findes der stor Overeensstemmelse mellem denne Klasse af Steenmindesmærker i Europas forskjellige Kystlande, idet de nemlig overalt ere absolut forskjellige, baade i Form og Indhold, fra alle andre Mindesmærker. Man finder ingen gradeviis Overgang fra dem til Mindesmærkerne fra en noget mere fremskreden Cultur, men paa eengang istedetfor store Steenkamre med ubrændte Liig og Steenredskaber, møder man Jordhøie med smaae Steenkister eller Steenhobe, hvori sædvanlig Urner med *brændte* Menneskebeen og kunstig forarbejdede Redskaber af Bronze tilligemed Smykker af Bronze og Guld. Det er allerede af den Grund høist usandsynligt, at de franske „dolmen” skulde hidrøre fra den keltiske Folkestamme, som da i Frankrige lidt efter lidt maatte have hævet sig op fra en vild eller halvild Tilstand, og dette bliver endnu mere usandsynligt naar man erindrer, at disse Dolmen ingensinde ere

fundne i Schweitz, i Sydtydskland, i Österrig og i flere andre Lande, hvor dog Kelterne i Historiens første Daggyr vides at have boet. Alle Omstændigheder tyde tvertimod hen paa, at de oftnævnte Steenmindesmærker i Europas Kystlande hidrøre fra et ubekjendt, forhistorisk Urfolk, som netop er bleven underkøet og tildeels fortrængt, idet Stammer med en høiere Cultur, og blandt dem ogsaa Kelterne, ere indkomne i Europa, hvor de med deres Redskaber af Metal have været istand til at rydde Skovene i det Indre af Landene, grundlægge Agerdyrking og i det Hele en høiere Cultur. Dette vil ogsaa ulige bedre kunne forenes med de ældste historiske Kildeskrifter, der altid skildre Kelterne, især i Frankrige, som et Folk, der besad en ikke ringe Grad af Dannelse.

I Danmark have den seneste Tids heldige Fund givet nye Beviser for Rigtigheden af, at det Folk, der i Landets første Bebyggelsestid eller i den saakaldte „*Steenalder*“ opførte Steendyserne eller Jættestuerne, maa have levet paa samme Maade, som Indianerne forhen paa Amerikas Kyster. Ligesom man nemlig i Amerika paa flere Steder, fornemmelig nær Havet, træffer store Dynger Skaller af Östers og andre spiselige Muslinger, blandede med Kul, Potteskaar og raae Steenöxer, der aabenbart ere Affald og Levninger fra Indianernes Maaltider, saaledes er det nu tilstrækkelig godtgjort, at der paa mange af Danmarks Kyster og Fjordbredder findes store Dynger af ganske lignende Indhold, og tillige blandede med en endnu større Mængde forskjellige Redskaber af Steen og Been, saavel som ogsaa med et stort Antal Dyrebeen, saasom af Oxer, Hjorte, Vildsviin, Fugle &c., der næsten alle have været spaltede, for at Marven kunde udtages og spises. Saadanne ældgamle Dynger af Muslingskaller og Dyrebeen ere vel, saavidt vides, endnu ikke opdagede paa Frankriges Kyster og Fjordbredder. De ældste hidtil fundne Dynger af tilsvarende Art synes ene at hidrøre fra Romerne, ved hvis Villaer og Colonier de ikke sjelden opgraves i betydelig Størrelse, da nemlig

Romerne i høi Grad yndede Östers. Men det kan ikke om-
 tivles, at man ved fortsatte Undersøgelser ogsaa paa Frankriges
 Kyster vil støde paa Dynger af Östersskaller, Muslinger, Dyre-
 been, Steenredskaber, Potteskaar og Kul, liig vore danske, da
 ufeilbarlig en vild Urstamme engang for Aartusinder siden
 har hersket i Frankrige, ligesaavel som i Danmark. Et enkelt
 Sted i Frankrige, i Dept. Haute Vienne nær Limoges har man ved
 Floden Charente opdaget nogle Steenlag, hvoraf Mr. Joly Le-
 terme i Saumur viste mig Stykker, som indeholdt spaltede
 Beenstumper og Dele af tydelig forarbejdede Flintpile og
 Flintflækker. Om denne mærkværdige Kjendsgjerning, der mu-
 ligen vil kaste et nyt Lys over Urbeboernes Liv i Frankrige,
 maae vi vente nøiere Oplysninger fra Geologerne. Det staaer
 ogsaa tilbage ved Sammenligning af de i Steengravene i Europas
 forskjellige Lande forefundne Cranier og Skeletter at godtgjøre,
 til hvilken Menneskerace denne Europas Urbefolkning maa an-
 tages nærmest at have henhørt.

Da de nyere og mere civiliserede Folkestammer, som med
 Kjendskab til Metal og dets Brug udbredte sig over Europa,
 maae være indvandrede fra Asien af eller fra Östen, er det
 naturligt, at Urstammen, der veeg tilbage for dem eller under-
 kastede sig, noget nær maatte holde sig længst i de meest
 afsides Egne mod Vest i Europa, hvor den da tryggest kunde
 fortsætte sin gamle Levemaade og sin eiendommelige Udvikling,
 som i saa Fald ogsaa her forholdsviis maatte have naaet den største
 Höide. Det er maaskee derfor mere end et reent Tilfælde, at
 netop et Par af de Mindesmærker fra Steenalderen, som röbe
 den største Udvikling og paa samme Tid den største Indflydelse
 af en nyere Cultur, netop findes i det vestligste Europa, i
 Irland og i Bretagne.

Som Følge nemlig af Steenmindesmærkernes overmaade
 høie Ælde og de dalevende Folkefærds Mangel paa Cultur
 træffer man næsten aldrig Stenene, som danne disse Mindes-
 mærker, prydede med indhuggede Ornamentter, og naturligviis

endnu mindre med Skrift. I vort Norden har man enkelte Gange i Steenkamrene fundet svage Indhugninger, især Kredse, omfattende Korsfigurer, men de ere dog for Intet at regne i Sammenligning med Indhugningerne i den beröimte, paa en simpel Maade hvælvede Jættestue ved New Grange i Grevskabet Meath i Irland. En heel Deel af Stenene ere her prydede med forskjellige Slags Ornamentter, især en egen Art Spiralzirater (jfr. Wakeman: *Hand-book of Irish Antiquities*. Dublin 1848. Svo. p. 21 ff.), ligesom i det Hele Jættestuen er af en höist ualmindelig storartet Beskaffenhed. En noget lignende Jættestue, der ogsaa har adskillige Indhugninger at fremvise, bl. a. nogle Kors, omgivne af Kredse, netop som vore nordiske, findes i Nærheden af New Grange ved Dowth. Irland skal endnu have flere saadanne, men forresten har jeg kun seet en tilsvarende paa Öen Gavr-Innis nær Lochmariaker og ikke langt fra Carnac i Bretagne. Jættestuen danner en meget lang Gang, sat af store Steenblokke og dækket af lignende, og alle de indadvendte Sider, saavel af Bære- som af Dækstenene, ere heelt over prydede med Spiralzirater, liig dem i Steenstuen ved New Grange, saavelsom med andre simple Forestillinger. Paa et enkelt Sted seer man endogsaa indhugget nogle Figurer, der kjendelig skulle forestille Öxer, ja selv et Par Slanger. Ogsaa ved Lochmariaker sees en overordentlig anseelig Steendysse, der har indeholdt Flintredskaber, og som paa Dækstens indvendige Side har været prydet med endeel raat indhugne Figurer.

Egnen omkring Carnac udmærker sig i det Hele ved en anseelig Mængde tildeels meget store Steendysser og Jættestuer. Flere Steendysser ligge inde imellem eller ganske tæt ved de bekjendte store Steenrækker. Hvad forresten dette Carnac-Mindesmærke selv angaaer, da er det ikke let at indsee, med hvilken Berettigelse man udgiver det for keltisk eller druidisk, og sammenstiller det med Stonehenge paa Salisburysletten i England. Stonehenge danner flere, regelrette, concentriske

Steenkredse, omgivne af en Grav og en Jordvold; navnlig i een af Kredsene ere de overordentlig svære opretstaaende Stene ikke alene kjendelig tilhuggede, men foroven ende de endog i smaae Tapper, hvorpaa de ligeledes net tilhuggede Overliggerstene hvile. Stonehenge röber en allerede temmelig vidt fremskreden Cultur, som man vel kunde tænke sig hos de keltiske Britter, hvorimod der ikke ved Carnac-Mindesmærket findes mindste Spor af en saadan Cultur. Dette bestaaer af omtrent elleve Rækker af fuldkommen raae, utilhuggede Stene, der ere reiste paa Enderne. De höieste Stene ere neppe mere end halv saa höie som Stenene i idetmindste een Kreds af Stonehenge, hvortil kommer, at Carnac-Mindesmærket ingenlunde danner et saa vidtstrakt Heelt, som man sædvanlig troer. Det hedder gjerne, at Steenrækkerne ved Carnac have en Længde af flere (endog indtil ni) franske Mile, men Afbrydelserne ere saa store (hele Mile), og Terrainet paa mange Steder tilmed af en saadan Beskaffenhed, at man ikke kan Andet, end spørge sig selv, om ogsaa virkelig de nu saa langt fra hverandre fjernede Steenrækker engang have været heelt sammenhængende. Under alle Omstændigheder er Carnac-Mindesmærket saa raat, saa primitivt, at den Tanke ligger meget nær, at det maa hidrøre fra en ældre og raare Tid, end det prægtige Stonehenge. Det synes heller ikke rimeligt, at Kelterne i Frankrige i deres Velmagtstid skulde have henlagt et sligt Mindesmærke, som dog vel nærmest maa være opført i et religiöst Öiemed, i en saa afsides Egn, og senere, da de af lykkelige Erobrere bleve fortrængte til Bretagne, havde de allerede naaet et saadant Culturtrin, at de neppe vilde have indskrænket sig til at reise et saa raat Monument.

Det kan naturligviis ingenlunde siges med nogensomhelst Vished, men unægtelig forekommer det mig langt sandsynligere, at Steenrækkerne ved Carnac, der dels omgive og dels ere omgivne af en Mængde „dolmen” eller Steendysser og Jættestuer, hidrører fra det samme Urfolk, som för Kelternes Ind-

vandring herskede bl. A. i Frankrige, og som har bygget de nysnævnte Steengrave. Det maa, som ovenfor berørt, netop have været i Bretagnes afsides Egne at Steenalderens Urfolk har havt Leilighed til længst at fortsætte sin uafhængige Tilværelse, og saaledes ogsaa til at efterlade sig de største og meest imponerende Mindesmærker.

Ligesaa interessante som de franske „dolmen“ ere for Sammenligningens Skyld med vor *Steenalders* Mindesmærker, ligesaa lærerige for os ere fremdeles de talrige, allevegne i Frankrige adspredte Levninger fra det næstpaafølgende Tidsrum eller den saakaldte „*Broncealder*“, da man vel havde faaet Redskaber af Metal, nemlig Bronze (Kobber og Tin), men da man endnu ikke var naaet til Brugen af Jern. For vort Nordens Vedkommende er det bekjendt nok, at man allerede af skriftlige Kilders, om end tvivlsomme, Udsagn har villet paapege en ældgammel keltisk Befolkning i det sydlige Skandinavien, og at man endvidere har villet styrke de foregivne Beviser herfor ved de jordgravede Oldsagers Vidnesbyrd. Man har sagt, at de mange her i vort Norden, især i de danske Lande og i de sydlige Egne af den skandinaviske Halvø opgravede Redskaber, Vaaben og Smykker af Bronze (Kobber og Tin) saavelsom ogsaa adskillige i Forbindelse med disse Broncesager fundne Guld-smykker nødvendigen maatte være keltiske, og hidrøre fra en gammel keltisk Befolkning, da ganske lignende Oldsager af Bronze og Guld hyppig findes, og næsten kunne siges at have hjemme i de af Kelterne forhen beherskede Lande Frankrige og England. Denne Beviisførelse spiller bl. A. endnu en stor Rolle i Norge, hvis nyeste Historieskrivere ikke have taget i Betænkning at benytte den som et væsentligt Støttepunkt for en heelt udviklet Theori om en gammelkeltisk Bebyggelse af det sydlige Skandinavien.

Som en paafaldende Modsætning til den Bestemthed, hvor-

med flere nordiske Forskere saaledes slutte fra de franske Broncesagers keltiske Oprindelse til en lignende Oprindelse for *voere* nordiske Broncesager, fortjener det at udhæves, at de franske Oldforskere endnu ere meget langt fra selv at ville anerkjende de i Frankrige opgravede Vaaben og Redskaber af Bronze for keltiske. Sædvanlig ansee de dem for *romerske*, endskjønt det naturligviis er sikkert nok, at Romerne paa den Tid, de begyndte at overskride Alperne og at gjøre Erobring i det midterste og nordvestligste Europa, for længe siden havde erholdt og almindelig benyttet Vaaben og Redskaber m. m. af Jern. I Romernes Grave og øvrige efterladte Mindesmærker i Frankrige har man ogsaa allevegne opdaget Sager af Jern, selv i betydeligt Antal. I Museet i Saumur gjemmes t. Ex. et heelt Forraad af romersk Jernværktøi, som tilligemed en Deel andre romerske Ting var opgravet i Nærheden af Saumur.

At dømme efter de mange forskjellige Oldsagsamlinger, som jeg har seet i Normandiet, i det keltiske Bretagne, i det midterste og nordlige Frankrige, ere de franske Levninger fra Bronzealderen i Reglen hverken meget nüancerede eller meget smagfulde i Former og Forziringer. De hyppigst forekommende ere de saakaldte Celter, gjerne af en egen firkantet Typ, fremdeles Paalstave, Meisler, Spydspidser og Sværd, samt flere mindre Redskaber og Smykker af Bronze. Men Forarbeidningen er som oftest temmelig simpel, i mange Tilfælde endog næsten plump. Man turde maaskee med Grund i denne Henseende kunne sætte de franske Broncesager under de engelske, med hvilke de forresten have en heel Deel tilfælles. At alligevel de franske og engelske Broncesager ere forfærdigede uafhængige af hverandre, fremgaaer yderligere dels af visse smaae Formforskjelligheder, dels af de baade i England og Frankrige (især i Normandiet og Bretagne), temmelig hyppig fundne Støbeformer tilligemed halvfærdige Metalsager og andre Levninger af Værksteder fra Bronzealderen, som godtgjøre, at man

i hvert Land især har forfærdiget sine egne Vaaben, Redskaber og Smykker.

Men Saameget er afgjort, *at de franske Broncesager in- genlunde kunne taale at sammenlignes med vore nordiske Oldsager fra Broncealderen.*

Med Hensyn til Broncesagerne Forziring, da træffer man i Frankrige enten simple Liniezirater eller i det Høieste en enkelt Gang Ringzirater, medens man i vort Norden finder en saadan Afvexling af Linie-, Ring-, Spiral- og Bølgezirater, at man ved flere Stykker virkelig maa forbauses over Forzirin- gernes Rigdom og Smagfuldhed. Dertil kommer, at Formerne indbyrdes i mange Retninger frembyde Forskjelligheder. I Frankrige har jeg saa at sige næsten ikke seet et eneste Broncesværd med Fæste af stöbt Bronze; de have gjerne kun en Spids eller Angel, der oprindelig har gaet op i et med Læder omviklet Fæste af Træ eller Been. I vort Norden der- imod höre Broncesværd med smukt stöbte og udzirede Fæster af Bronze endog til de mere almindelig forekommende af Bronce- alderens Oldsager. I Frankrige igjen har man Broncesager i Former, som ere ukjendte i vort Norden, men forresten vil man forgjæves i Frankrige lede efter en saadan Afvexling af Bronzevaaben og Smykker, som det sydlige Skandinavien og det nordligste Tydskland har at opvise. Navnlig de fleste af vore nordiske Prægtstykker fra Broncealderen, saasom de yp- perlige Lurer, Skjoldbukler, Hængekar &c. ere ganske ukjendte i Frankrige. Noget nær det Selvsamme er Tilfældet i England, ligesom man overhovedet frit tör sige, at, maaskee med Und- tagelse af de irske Broncesager, *staae de danske og nordtydskse Broncesager, hvad Former og Forziring angaaer, höiest i hele det nordlige og mellemste Europa.*

Det vil fölgelig allerede heraf være temmelig indlysende, at hverken vore Broncesager kunne være komne fra Frankrige og England, eller de franske og engelske fra vort Norden, om der nu endog i Hovedformerne af forskjellige Vaaben og Red-

skaber findes en vis Overeensstemmelse. Den selvstændige Forarbejdning af Oldsagerne i hvert Land for sig, fremgaaer end yderligere af de mange, ikke alene i Frankrige, men ogsaa i vort Norden opdagede Spor af Støbninger og Forarbejdning af Broncesager, saasom Former, Stöbetapper, Metalklumper, halvfærdige Sager &c. Det seneste og mærkværdigste Fund i denne Retning i vort Norden blev gjort for ikke længe siden ved Smörumövve nær Kjöbenhavn, og tilhörer nu Hs. Majestæt Kongen. Det indeholder 160 Stykker, tildeels ikkun halvfærdige Broncesager, hvoriblandt dog ogsaa findes flere heelt færdige af særdeles smukt Arbeide. Da der tillige laae Klumper af ustöbt Metal blandt de halvt- og heeltfærdige Stykker, er det fuldkommen klart, at man her er stödt paa et större Forraad fra en Metalarbeiders Værksted.

At nu Broncesagerne i Frankrige, som i England, maae være keltiske, er neppe nogen Tvivl underkastet. De Oldsager, der komme nærmest efter dem i Tiden, ere de romerske, og det er tydeligt, at det er den romerske Civilisation, der i Frankrige og England har fortrængt den gamle Bronceculture, hvorved dog maa mærkes, at den græske Indflydelse fra Marseille af og de livlige Handelsforbindelser mellem Italien og det sydlige Frankrige maae have fortrængt Bronceculturen tidligere i det sydlige, end i det mellemste og nordlige Frankrige. I disse sidstnævnte Egne kan Bronceculturen neppe være fuldstændig ophört för i de förste Aarhundreder efter Christus. Med Undtagelse af de romerske Jernsager forekomme heller ingen Jernalders Sager i Frankrige för i de senere merovingiske og frankiske Grave, der indeholde romerske Keisermynter, ja endog ikke sjelden Spor af Christendom.

Men om man nu endog saaledes, tyertimod de franske Oldforskeres Anskuelse, maa ansee de franske Broncesager for keltiske, er det ingenlunde dermed afgjort, at ogsaa vore nordiske Broncesager skulle have tilhört et keltisk Folk. Man finder ikke alene Levninger af en Broncealder overalt i Europa,

dog med visse kjendelige Nüancer i de forskjellige Egne, men ogsaa i Ægypten, i Asien og Amerika. Fra Ægypten har jeg i London og Paris seet Broncedolke, Spyd, Knive og Værktøi af Bronze, hvoraf nogle med Hieroglypher; Layard har fra Ninive hjembragt til det Britiske Museum en Broncedolk, meget liig de ægyptiske, samt adskillige andre Bronzeinstrumenter, og i Louvren i Paris har jeg seet endeel Vaaben og Redskaber af Kobber og Bronze fra Mexico. De forskjellige Former og Zirater, som Broncesagerne have i de forskjellige Egne, vise yderligere hen til, at Bronceculturen ikke angiver en bestemt *Folkerace*, men en bestemt *Culturgrad*, hvilket allerede Lucretius simpelthen har udtrykt ved Verset: „Sed prius æris erat qvam ferri cognitus usus”. Cæsars Beretning om Britterne, at de ikke havde synderligt Jern, men at de i dets Sted brugte indført Bronze („ære autem utuntur importato”), er et mærkeligt samtidigt Vidnesbyrd for, at Bronzealderens Cultur virkelig maa have været den herskende i Nordeuropa, før Romerne gik over Alperne. Den er naturligviis forsvunden tidligst i Egnene nærmest Italien, og har holdt sig længst i de Lande mod Norden og Vesten, som aldrig bleve erobrede af Romerne. Dette er ufeilbarlig Grunden til, at vi i de af Romerne ingensinde erobrede Lande Irland og Danmark træffe de fleste Broncesager, ligesom ogsaa, at vi baade i Irland og især i Danmark og det tilgrændsende nordligste Tydskland træffe Bronzealderens Cultur i den høieste Udvikling; thi her havde den længst Tid til at uddanne sig. Adskillige af Bronzealderens Zirater i Norden (navnlig Bølgeziraterne) røbe endog Indvirkning af romersk Cultur, en Indvirkning, som vi ogsaa ligefrem kunne paavise i de mange romerske Oldsager fra de første Aarhundreder efter Christus, som nu efterhaanden opgraves rundtom i de danske Lande.

Efterdi Bronceculturen først omtrent et Par Aarhundreder efter Christi Födsel er bleven heelt fortrængt i største Delen af Frankrige og i England, og eftersom den senere vistnok længe er ved-

bleven at udvikle sig i Nordtydskland og Danmark, er det klart, at man ikke tør ansætte Bronceculturens fuldstændige Ophør i det fjerne Norden før til endnu flere Aarhundreder efter Christi Fødsel, og under alle Omstændigheder til en saa sildig Tid, at skandinaviske Stammer allerede dengang forlængst maae have været bosatte i Norden og i de gammeldanske Lande. Jeg veed heller ikke, at der skulde være Nogetsomhelst til Hinder for at antage, at skandinaviske Folk, i Lighed med de fleste andre Folkefærd i Verden, kunne have benyttet Redskaber og Vaaben af Bronze, før de erholdt Kjendskab til Brugen af Jern.

Det maa endelig erindres, at de Forskere, som tiltrods for alle Kjendsgjæringer vedblive at udgive vore nordiske Broncesager for keltiske, ikke ere istand til at paapege de Mindesmærker i vort Norden, som ellers vilde kunne henføres til de ældste her bosatte skandinaviske Stammer. Det er nemlig Tilfældet her, som i Tydskland, Frankrige og England, at der mellem Levningerne fra Bronzealderen og Jernalderen, hvilken sidste hos os først ret træder fuldt udviklet frem i det 5te, 6te Aarhundrede efter Chr., ikke findes noget andet Mellemed, end Levningerne af den romerske Cultur, der ogsaa aabenbart har dannet Grundlaget for hele Jernalderens paafølgende nyere Udvikling rundtom i Europa. Heri ligger den naturlige Forklaring til, at der finder en mærkelig Lighed Sted mellem Jernalderens Oldsager i Sydtydskland, Frankrige og England; thi uagtet alle smaae Forskjelligheder i Former og Forarbejdning i de forskjellige Egne, er det dog især de samme romerske Motiver, som overalt skinne igjennem.

En lignende romersk Indvirkning lader sig ogsaa klart tilsyne ved en nærmere Betragtning af vore Oldsager fra Jernalderen. Men det er høist lærerigt at iagttage, hvorledes den skandinaviske Folkestamme allerede før de store Normannertoges Begyndelse har efterlignet de romerske Forbilleder paa en selvstændig Maade, og udviklet en noget eiendommelig Smag i Formerne og i Udziringen af deres Vaaben og Smykker. I

Irland, Skotland og England er der oftere fundet saadanne bestemt udprægede nordiske Oldsager, som man strax kan skjelne fra de tilsvarende irske, skotske og angelsaxiske Oldsager, og under mit seneste Ophold i England traf jeg igjen flere, navnlig Jernsværd, som vare opdagede i nogle af de Floder paa Englands Östkyst, der hyppig bleve beseilede af Vikingerne.

I Normandiet, ved Loiren og forresten i Frankrige fandt jeg derimod ingen saadanne bestemt nordiske Oldsager. Imidlertid tvivler jeg ikke paa, at man ogsaa i Tiden vil opdage dem her, og de ville da, ligesom i England, ved deres eiddommelige Former og kunstige Forarbeidning tjene som yderligere Beviser for, at Nordboerne paa den Tid, de gjorde deres Erobringstoge i Frankrige, ikke vare saa raae eller saa udeeltagtige i den dagjeldende europæiske Udvikling, som man hidtil, kun altfor almindelig, har troet.

Mödet den 11te Juni.

Hr. Professor *Steenstrup* foreviste tvende i Törvemoser fundne Pandeskaller af Oxer, og meddelte nærmere Oplysning om dem.

Den ene af disse tilhørte *Bos frontosus* Nilss., en ejendommelig Art af de tæmmelige Oxers Gruppe, paa hvilken man først i de senere Aar ved Professor *Nilssons* Beskrivelse er bleven opmærksom og som, saavidt vides, hidtil kun er funden i faa Lande. Nærværende Pandeskal manglede vel nogle af Ansigtsbenene paa den ene Side, men var iøvrigt saa fuldstændig, at Rigtigheden af dens Henførelse til den nilssonske Art ikke kunde være nogen Tvivl underkastet. Den var fundet i en Mose paa Möen, og af Hr. Consul *Hage* i Stege, der saa ofte har vist sin Interesse for Undersøgelser angaaende Landets